Сила любові

Василь і Поліна

Друга світова війна залишила страшний та кривавий слід у житті українського народу. Незламною виявилася воля наших співвітчизників до перемоги над ворогом. Подвиг загиблих надихав живих.

Не скорилися злій долі і мої нащадки по батьковій лінії…

Рідний дядько мого батька Василь Прокопович Михайленко воював із фашистами. Але потрапив у полон та перебував у таборі для військовополонених, у Могильові на території Білорусі.

Усіх в'язнів утримували там у нелюдських умовах. За спогадами очевидців подій (інформація з Інтернету – ***Авт***.), близько 50 тисяч радянських воїнів, що потрапили в полон у районі Могильова в липні 1941 року, пригнали на берег Дніпра неподалік від міста, і територія, де вони розміщувалися, навіть не була обнесена колючим дротом. Полонених охороняли посилені патрулі, кулемети стояли через кожні 15-20 метрів. Людям не надавали жодної медичної допомоги, їх, як це було зазвичай у таборах, не ділили за національностями та званнями. Не отримуючи харчування протягом тижня (в'язні з'їли всю траву, смажили жаб), люди мліли від голоду, втрачали зір. Тільки на восьмий день почалося формування етапів.

У таборі також був дуже малим харчовий раціон, що прирікало військовополонених на повільну смерть. Пайок для радянських полонених у страшну зиму 1941-1942 років становив 150 грамів хліба та 50 грамів пшона на добу, а інколи (раз на тиждень) їм давали по 10 грамів несортового м'яса (як правило, конини або нутрощів забитої худоби). Причому хліб лише наполовину або й менше містив повноцінне житнє борошно. В нього додавали тирсу, листя дерев, інші домішки. Полонені раз на добу отримували баланду – юшку з картопляних лушпайок, гнилої чи мерзлої капусти, буряків. Такий раціон убивав не гірше від кулі. У таборах відчувалась гостра нестача чи повна відсутність питної води. У крайньому ступені виснаження люди являли собою скелет, обтягнутий шкірою. М'язових тканин майже не залишалося. Такий стан призводив до масової смертності серед військовополонених.

Сім'я Василя Прокоповича мешкала на хуторі Стара Кам'янка (нині село Залісся Городнянського району), що на той час уже був під окупацією. Якимось чином через одного з односельців до дружини Василя Поліни дійшла інформація, що її чоловік живий та перебуває в таборі для військовополонених. Те, що Василь у полоні, дуже засмутило дружину, але разом із тим вона і зраділа, бо, виявляється, чоловік живий, хоч і потребує допомоги. Але що могла зробити жінка проти могутньої воєнної сили гітлерівської Німеччини? І справді, Василя могло врятувати тільки диво.

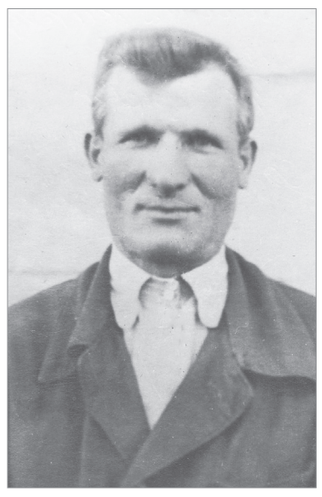

Поліну постійно терзала лише одна думка: не можна сидіти на місці й чекати. Неможливо спокійно жити, коли знаєш, що десь страждає дорога тобі людина. І рішення приходить саме.

Збиралася недовго, спакувала з собою все, що мала, допомогли родичі та сусіди. Шлях неблизький, потрібно обов'язково взяти якомога більше харчів, особливо сала, масла, яєць, і не тільки для себе, а й для обміну, бо в ті складні часи натуральний обмін виходив на перший план. Крім того у великому дефіциті був одяг, тому жінка одягла на себе кілька спідниць та кофтин, решту одягу сховала в торбину.

На дорогу Поліна витратила не один день, бо треба було добиратися пішки, та ще й не з порожніми руками, але таки дісталася місця призначення. Перед очима відкрилася жахлива картина: багато в'язнів були виснажені ранами, голодом та погодою. На смітнику збирали лушпайки з картоплі, щоби хоч якось прохарчуватися. Василь мав такий самий вигляд. Їх уже й не охороняли як слід, бо вважали нікому не потрібними смертниками.

Поліна зуміла умовити охорону табору, щоби їй віддали чоловіка. Вартовий допоміг знайти Василя, він був уже серед доходяг-помираючих. На обмін пішли практично всі продукти, які брала з собою жінка. Але, незважаючи ні на що, їй вдалося витягти чоловіка з табору.

Та попереду очікувала дуже далека дорога додому. Василь був доволі міцної статури й високий на зріст, але настільки виснажений, що важив лише близько 35 кілограмів. Поліна несла і вела свого чоловіка додому, від села до села, майже два тижні. Ночувати доводилося у добрих людей, за нічліг та харчі розраховувалися спідницями й кофтинами, які передбачлива жінка брала з собою.

І ось нарешті – вдома. Василь за якийсь час став на ноги, а згодом знайшов партизанів, був зв'язковим. Але хтось із односельців запідозрив чоловіка чи, може, побачив щось, на його погляд, «не таке, як треба» в житті Василя та заявив на нього старості села, призначеному гітлерівцями. Прізвище цього прислужника окупантів було Залюбовський.

Староста організував затримання партизана, його допит. Розбірки були недовгими. Відтак поліцаї повели Василя до лісу і там розстріляли. Все це сталося на очах його племінників Бориса та Володимира Михайленків, які стежили за тим, що відбувалося. Поліцаї вистрелили раз у їхнього дядька й пішли геть. Але хлопці побачили, що дядько Василь іще живий і намагається підвести голову. Племінники хотіли тихенько підійти й допомогти, але, на жаль, один із поліцаїв озирнувся, побачив, що Василь ворушиться, повернувся назад і добив його…

І ось нарешті закінчилася війна. Поліна переїхала зі Старої Кам'янки до Нових Яриловичів, що тоді адміністративно належали до Добрянського району. Одного разу Поліні довелося бути в Добрянці, і яким ж було її здивування, коли жінка побачила, що на бричці, запряженій парою коней, селищем їде вбивця її чоловіка – староста Залюбовський. Гнів, ненависть і сльози засліпили очі Поліни. Не тямлячи себе від образи, вона кинулася на свого лютого ворога, почала стягувати його з брички та кричати. Збіглися люди, яким жінка, отямившись, змогла все розповісти. Після цього втекти нацистському прихвосню не дали, його було заарештовано.

Залюбовського засудили як зрадника Батьківщини. Він якийсь час відсидів, повернувся додому і спокійно працював в одній із державних установ…

С. МИХАЙЛЕНКО

Курган на Подусівці

Аби ніхто не був забутим…

Через тиждень після світлої радості Великодня наш люд згадує всіх своїх близьких і далеких родичів та знайомих, що відійшли у вічність іншого неземного життя, але живуть у наших душах і серцях. У цей період на кожному кладовищі поминають тихим словом усіх спочилих, чиї імена викарбувані на хрестах та бюстах, пам'ятниках.

Але є на нашій багатостраждальній землі й такі поховання, де імена похованих та скільки їх – невідомі, інколи навіть узагалі відсутня будь-яка інформація – лише здогадки.

Чернігів увійшов до п'ятірки міст, що зазнали найбільших руйнувань у період Другої світової війни, а крім того тут було страчено, вбито, розстріляно й закатовано тисячі людей. Імена більшості залишилися невідомими – їх знає лише Небо. На території обласного центру лишилося багато невідомих поховань, кілька з яких є масовими. Одне з них – братська могила чи швидше – курган на території Подусівки, що в районі лісосмуги, просто біля залізничної колії, поряд із дачним кооперативом «За мир». На пагорбі є лише невеличкий надгробок зі штучним віночком та написом «Вічна пам'ять воїнам, що загинули в боротьбі за нашу Батьківщину». Без жодних відомостей про похованих. Туди веде коротенька алея з нещодавно підрізаними кущами та квітами, за якими періодично доглядає пенсіонерка Валентина Петрівна Солошенко.

Валентина Петрівна розповідає, що дізналася про це поховання вже багато років тому, адже тут майже півстоліття стоїть її дача. Тому щороку вони разом із сестрою Марією приходять до цієї братської могили й доглядають за нею, що є символічною даниною пам'яті на честь їхнього батька Петра Артемовича Аксьонова, який пропав безвісти в перший рік війни.

Доля Валентини Солошенко нелегка – пережила жінка і страшну німецьку окупацію, й вигнання з власного будинку (при німцях і мадярах горювали у своїй хаті, а коли звільнили місто – жили у підвалі, бо їхню домівку відібрало спритне сімейство, яке повернулося з евакуації та вважало своїм «законним правом» зайняти чуже житло). А їхня мама Харитина Долматівна, котра мала багато скорботи й поневірянь у житті, втративши чоловіка та батька трьох доньок, ще й зуміла сховати від фашистської розправи єврейську дівчинку, сім'ю якої вели на розстріл вулицею рідного Новгорода-Сіверського, а також пекла коржики з полови та годувала ними полонених поранених солдатів, котрих сотнями тримали в місцевому тимчасовому таборі.

Турботлива пенсіонерка згадує, як пропрацювала все життя медсестрою в дитячій стоматологічній клініці (ще й у хорі співала), майже не знаючи вихідних (бо хотілося заробити додаткову копійку для трьох дітей). А коли вийшла на заслужений відпочинок – отримала мінімальну пенсію (так «професійно» її перерахували компетентні органи). Тому вирішила йти працювати на базар, де стояла в мороз і спеку, адже в 90-ті роки дітям майже не платили зарплату, а онуки підростали.

Незважаючи на поважний вік та вже немолоде здоров'я, Валентина Петрівна щоразу відвідує невідому братську могилу, наче поховання рідних людей.

– Я за цими хлопчиками тут доглядаю, а десь далеко, може, і за невідомою могилою мого батька хтось догляне, – зі сльозами на очах каже щиросердна жіночка. І додає: – Скільки я не запитувала у місцевих жителів про це поховання, але ніхто нічого не знає, лише хтось якось розповідав, що розстріляно тут багато людей, і ховали декого напівживим – навіть потім земля ворушилася на могилі…

– Тож, може, ви хоча би щось дізнаєтеся, – з надією в очах дивилася на мене співрозмовниця, – а ще би встановити поряд якусь меморіальну табличку…

Справді, про це поховання відомо мало – навіть у компетентних організаціях розвели руками та однозначно порекомендували звертатися до відомого в місті спеціаліста з історії війни та пошукової діяльності, ветерана підпілля й партизанського руху, автора кількох книг, почесного громадянина Чернігова Герарда Кузнєцова.

91-річний ветеран-пошуковець Герард Олексійович розповів, що в цьому похованні насправді лежить більше ста розстріляних у 1942-1943 роках невільників із табору (в якому були в'язні – партизани та військовополонені чернігівської тюрми – понад 120 дорослих і 40 дітей), які примусово працювали в німецькому підсобному господарстві, що розташовувалося поряд на території колишнього дитячого будинку.

Все це розповідали йому Павло Леонтійович Книга (недавно померлий, який був сином чернігівської підпільниці й перебував у числі тих арештованих людей, проте зміг утекти звідти в партизанський загін), а також партизан Гречко, теж утікач із того полону.

На відміну од відомого меморіалу на півдні Подусівки, де розстріляно близько 15000 людей (із них – кілька тисяч ромів), інформацію про цей курган віднайшов саме Герард Кузнєцов. І суто із власної ініціативи добився від адміністрації встановлення там пам'ятного надгробка. Але це було давно, і нині люди нічого про це не знають. А крім цієї могили, за словами ветерана, неподалік, але вже за залізничним полотном, є ще одне братське поховання поранених бійців із військового шпиталю, що там тоді розташовувався.

Також ветеран згадав добрим словом відому чернігівську підпільницю Олену Білевич, котра успішно керувала підпільною організацією майже 1,5 року та мала агентуру навіть серед німців, а напередодні провалу вивезла і врятувала майже всіх своїх підпільників. А сама була жорстоко катована фашистами й похована заживо на території Білорусі. Про цю відважну дівчину колись зняли фільм «Чернігівська Зоя», а згодом стараннями й дослідженнями Г. О. Кузнєцова їй посмертно присвоєно звання Героя.

– Ви тільки уявіть, на що відважилася Олена, – вона друкувала патріотичні листівки з новинами з фронту в підвалі будинку сім'ї Зозуль, що поряд із колегіумом № 11, де мешкав начальник гестапо (обшук у такому будинку, певно, жоден німець не зміг би провести), – захоплено розповідає ветеран. – А новини дізнавалася з німецького радіоприймача тоді, коли його власник покидав будинок. До речі, саме колегіум № 11 закінчила Олена до війни і з болем у серці спостерігала, що в часи окупації на території її рідної школи розмістилася німецька казарма – певно, і цей факт додавав дівчині рішучості й відваги у боротьбі.

Ось так удалося напередодні поминальних днів пом'янути відомих та невідомих достойних людей нашого минулого, завдяки яким ми маємо наше сьогодення.

А меморіальну дошку на братській могилі, можливо, допоможуть встановити…

Ігор ГІЛЬОВ

«Мамко моя любенька…»

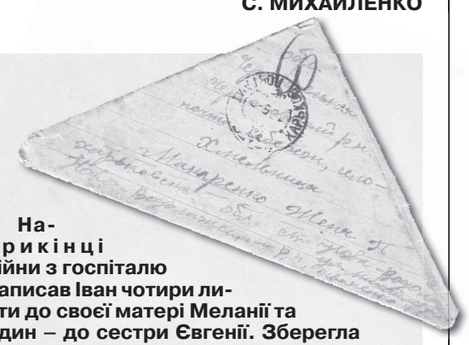

На прикінці війни з госпіталю написав Іван чотири листи до своєї матері Меланії та один – до сестри Євгенії. Зберегла їх сестра. 72 роки тим солдатським трикутничкам. Доля Жені склалася нелегко. У травні 1941 року одержала вона листа від хлопця Івана з Харківської області. Мрії, сподівання – все перекреслила війна. Женю відправили до Німеччини. Повернулася після Перемоги додому з хлопцем, але батько не дозволив побратися. Працювала в колгоспі бухгалтером. Жила сама. Як розповідала молодша сестра Віра, у їхній сім'ї була історія. З хати украли ікону. Плакала мати Олімпіада Павлівна: «Я поїхала й недогледіла…» Плакали й діти. Але ікона повернулася додому. Одного ранку принесли і поставили на поріг…

2002 року відійшов у вічність Іван Петрович. І я дуже хочу, щоби його листи розповіли про нього його словами. Словами любові до своєї матері, до рідних. Ви вчитайтесь у них, яка то любов була, якщо через рядок: «Мамо, мамо любенька, дорога мамо, мамуля моя…» Десятки разів повторював солдат це святе слово.

А якою була любов до Батьківщини! У листі з Угорщини він написав сестрі: «…Це, Женю, дрібниці, це ми наживемо, будемо жити завжди – Нескореними».

Це заповіт усім нам…

У 1943 році пішов на фронт молодий хлопець із Хмільниці Чернігівського району Іван Петрович Макаренко.

Рядовий піхотного полку. Німеччина, Польща, Угорщина. Два ордени, медалі. Два поранення – в ліву ногу, у праву руку (плече). Лікувався в госпіталі № 4553 в січні 1944 року; п/пошта 72493. Захворів на тиф. П'ять шпиталів до самої Перемоги й після. Перемогу зустрів у госпіталі. Вітчизняна війна, Японська. Потім служба на Далекому Сході. Острів Сахалін. Повернувся солдат у своє село до рідних у 1949 році.

У 1951-му одружився з сільською дівчиною Олімпіадою. Прожили з дружиною 51 рік. Трьох дітей виростили, дочекалися шістьох онуків. Усе своє життя Іван працював у колгоспі бригадиром рільників (ростили овочі). Проста, добра, працьовита людина. Не розповідав усього, що пережив. І тільки 1991 року старша дочка Світлана знайшла довідку зі шпиталю, тоді й оформили інвалідність 2-ї групи.

Лідія РІДКОВЕЦЬ

10 ТРАВНЯ 1945 РОКУ

«Здравствуйте, дорогие родители, мамо и бабуся. В свойом листі я сообщаю, що я жив, но здоров'є ещё плоховате, но вже виздоровляю, Дорогая мамочка, нахожусь я ещё в госпитале, но вже в другому, мне, мамочка, здесь хорошо, поправляюсь. Дорогая мамо, я долго ждал одного слова конец войне, но все ж таки я, мамо, и вы дождались, что война скончилась и победа за нами. Мамо, какой веселий этот день, мамо, що вся наша родина услышала конец войне, в этот день, мамо, весь наш народ празнує день победы. Это 9 мая.

Дорогая мамочка, много время не слыхал про вас и про отца, як ви поживаете, чи здорови, где мой отец любенький. Дорогая мамуля моя родненька, очень бы хотелось узнать про вас. Да, мамо, война скончилась, ожидайте отца домой, бо он уже старий. Любенька моя мамочка, мне одно плохо, що мне ходить трудно, ноги не хотят. Обо мне, мамочко, не беспокойтесь, я жив и скоро буду здоров. До свидания, любенька мамо, передаю вам свой горячий синовський привет с победой. Передавайте, мамо, от меня всім родним привет, дяді, хресной, Каті, Валі, Марусі, Галі, Миші, Шурі, тьоті Аксиньи, тьоті Каті и соседям. До свидания, дорогие родители, передаю всім привет с Победой.

Ваня».

4 ЛИСТОПАДА 1945 РОКУ

«Привет от брата Вани с Венгрии.

Добрий день или вечер, многоуважаемая сестричка Женя. Женя, в моём маленьком письме разреши мне передать тибе свій горячий пламенний привет и сообщить о том, что я жив и здоров, чего и тебе желаю, Женя, в твоїй домашній новоприбившей жизни. А ещё, сестричка моя любенька, хочу сообщить, что сегодня я получил твоё письмо, за которое очень-очень благодарю и крепко целую тебя, сестричка.

Живу я, Женя, пока на старом месте, как тибе извесно, живу по старому, жизнь моя проходит пока хорошо… Если би ми встретились, Женя, я расказал бы тибе свои путешествия. Женя, чтобы тибе всё это расказать, надо много времени. Много раз, Женя, приходилось мне фрицев ловить в своїм тылу. Приходилось, Женя, ещё мне на поле боя по несколько суток раненым лежать, пока фрицу по хвосту дадут, но я не терялся, и кров моя молодая играла, и я всё думал про тебя, сестричка любенька, и про родных. Да, Женя, я сейчас нахожусь в чужой стране, в Венгрии, по которой я прошёл с начала и до конца. Здоров'є моё, Женя, как тибе сказать, неважное. Ноги у меня и тогда боліли, как ты ещё знала, но левая ещё ранена, рука правая работать негодна, только писать. Но всё это, Женя, пустяк, это мы наживём и будем жить всегда

Непокоренними».

ВІД РЕДАКЦІЇ. Зберігаємо всю орфографію та авторські помилки. Робимо це для того, аби ми, нинішні, змогли побачити той час очима автора, зрозуміти настрій і атмосферу далеких років. І упевнитися в оригінальності цих листів. Адже в них, попри все, проглядає Душа простої людини та переможця водночас.

Вернісаж

«Так буває у дні війни»

До Дня Перемоги в Чернігівській ОУНБ ім. В. Г. Короленка відбулося відкриття виставки світлин «Так буває у дні війни» прилуцького фотохудожника Віктора Молодого. Автор робіт за фахом – фельдшер, фотомистецтвом займається з 2000 року.

Митець облаштував другий поверх своєї фотостудії у воєнному стилі, взяв костюми та експонати з музею ім. К. Гнідаша при Прилуцькому професійному ліцеї та запросив молоду пару для створення фотографій. На 17 постановочних світлинах мистецького фотопроекту показана історія кохання молодих людей у роки війни. Почуття подарували їм промінчик щастя та надії на перемогу.

Головна бібліотекарка юнацького відділу Прилуцької міської центральної бібліотеки ім. Л. Забашти Ніна Горбань проілюструвала світлини щирими та щемними поезіями, що склалися в цілу фотоісторію: «Як добре, що у дні війни бувають просто миті тиші…»

Фотохудожники Віктор Кошмал, Юрій Хромушин та Василь Катіман поділилися спогадами про життя своїх рідних у той період, розповіли про зустрічі, фотосесії з ветеранами й подякували митцеві за цікаву і ще не висвітлену тему кохання на війні.

Директорка ЧОУНБ ім. В. Г. Короленка Інна Аліференко привітала фотомайстра з відкриттям виставки, зробивши акцент на важливості патріотичного виховання молоді, а чернігівська майстриня та поетеса Наталія Дорошенко подарувала присутнім декілька власних поезій.

Бібліотека запрошує всіх жителів і гостей міста відвідати фотовиставку й доторкнутися до вічного та прекрасного.

Катерина СКРИПКА

Знайшовся вкрадений пам'ятник Бернесу. Пошкоджений…

Поліція Чернігівщини продовжує розшуки зловмисників, які викрали бронзову скульптуру в Ніжині й заховали її в ямі на околиці міста.

В ході оперативно-розшукових заходів ніжинська поліція отримала оперативну інформацію про місце перебування бронзового пам'ятника співакові та актору Марку Бернесу. Скульптуру було викрадено з Графського парку Ніжина в ніч на 3 травня.

Правоохоронці негайно прибули до вказаного місця та виявили там пошкоджену скульптуру. Зловмисники приховали її в рівчаку на околиці міста в районі «Мигалівка». Напевне, планували дочекатися, доки стихне галас навколо викрадення, щоби потім вивезти пам'ятник з Ніжина та здати на металобрухт.

Пам'ятник пошкоджений. Відбито руку, плащ та частину гітари.

Поліцейські знайшли їх поруч.

До речі, Ніжинська міська рада обіцяє винагороду у 10 тисяч гривень тому, хто допоможе знайти викрадачів.

Наразі правоохоронці продовжують слідчі дії.